

Az 1920-as évek nemzetközi politikája

Átrendeződő erővonalak

A kontinentális politika meghatározásában 1918 után két korábbi nagyhatalom – Németország és Oroszország – egyáltalán nem vagy alig vett részt, egy további nagyhatalom, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig megszűnt létezni. A dunai-balkáni övezetben kishatalmi rendszer keletkezett. A franciák és az angolok törekvései keresztezték egymást, miközben Olaszország legfeljebb terveket szőtt, ereje azonban nem volt hozzá, hogy gyakorlati lépéseket tegyen.

A hagyományos hatalmi viszonyok összeomlottak, a korábbi hatalmi egyensúly tartósan felborult. Úgy tűnt, hogy a helyzet kitermelte a francia dominanciát Európában, hiszen egyelőre egyetlen hatalom sem ellensúlyozta Franciaországot. A valóságba azonban nem volt szó valódi francia dominanciáról, hanem sokkal inkább egy átmeneti törekvésről, amit azonban nem koronázott siker. Részben azért nem, mert fő ellenségüket, Németországot nem tudták tartósan meggyengíteni, elvesztették viszont legfőbb korábbi szövetségesüket, Oroszországot. A francia külügyminisztérium a háború utolsó éveiben nagy volumenű, ambiciózus terveket dolgozott ki Európa jelentős részének francia befolyási zónába vonására, aminek legfőbb eszközét gazdasági befektetésekben, és a dunai-balkáni régió bizonyos országainak pénzügyi talpra állításában látta. A terv feltétele a másik oldalon a német gazdaság tönkretétele volt. A terv azonban nem keltette fel a francia bankok és vállalkozók figyelmét, Anglia és az USA pedig egyenesen ellenezte a francia hegemoniára törekvést.¹

A francia külpolitikát két irányzat határozta meg a '20-as években, az évtized közepéig a *grandeur*, míg 1924-25-től a *sécurité*. A *grandeur*, a francia nagyságot hirdető irányzat Franciaország I. világháború utáni kontinentális hegemoniájának kialakítására törekedett, a Németországgal szemben engedményeket elutasította, a Németország jóvátételi kötelezettségeinek akár erőszakkal is érvényt kíván szerezni. *Raymond Poincaré* neve fémjelzi ezt a külpolitikát. A Ruhr-kalandot követően (1923, lásd később) egyre nyilvánvalóbbá vált a *grandeur* sikertelensége, így a '20-as évek közepétől az *Aristide Briand* képviselte *sécurité* külpolitikája volt meghatározó, amely Franciaország biztonságát a Németországgal való kiegyezésben látta biztosítottnak.²

Nagy-Britannia háború befejezése után átmenetileg élénk kontinentális politikát folytatott. Érdeklődése a szovjet határokig terjedt, és ez által minduntalan konkurenciaharcba keveredett korábbi szövetségesével, Franciaországgal. 1925-ig angol-francia párbaj jellemezte az európai hatalmi viszonyokat. A 20-as évek közepén azonban mind az addig követett francia, mind a brit politika elérte lehetőségeinek határait. A franciák kénytelenek voltak engedni agresszív büntetőpolitikájukból, és lépéseket tettek az ésszerűbb francia-német viszonyok kialakítása felé, a brit kormány pedig rákényszerült egész Európa-politikájának felülvizsgálatára. Ezt követően az angolok érdeklődése megmaradt a német kérdések iránt, de a Németországtól keletre fekvő országokat „leírták”. A britek kénytelenek voltak mind pénzügyi, mind politikai értelemben kivonulni a kontinens

¹ Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 287-288.o.

² Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 30-31.o.

nagy részéből.³ E változások szükségképpen maguk után vonták, hogy megnőtt a német mozgástér, és ezt a németek nem mulasztották el kihasználni.⁴

Németország közvetlenül a háború után teljesen magára volt utalva, nemzetközi elszigeteltségéből csak a Szovjetunió felé talált kiutat. Közép- és hosszú távon azonban a háború után kialakult nemzetközi helyzet a vesztes Németországnak volt kedvező, hiszen két fékező-korlátozó hatalom tűnt el a színről: az Osztrák-Magyar Monarchia és – átmenetileg – Oroszország. A '20-as évek német külpolitikáját a jóvátétel teljesítésének, illetve nem teljesítésének kérdése határozta meg. A jóvátételi rendelkezések (gyárak leszerelése, termékek térítés nélküli kiszállítása az országból, a különböző szankciók) végrehajtása következményeként nőtt az infláció és a munkanélküliség, a gazdaság normalizálása pedig szóba sem jöhetett. A német kormány sorozatos panaszai árasztották el a Jóvátételi Bizottságot. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozott, sok esetben Németország még olyan mértékben sem tett eleget a jóvátételi kötelezettségének, amelyet gazdasági teljesítőképessége megengedett volna, és ezzel Poincaré büntetőpolitizálásának kezére játszott. **A jóvátétel teljesítését hirdető Gustav Stresemann „teljesítési politikája” nemcsak kényszerként értelmezte a jóvátételi kötelezettségek teljesítését, hanem politikai manifesztációként is, amivel Németország bebizonyíthatja korábbi ellenfeleinek, hogy Németország lemondott nagyhatalmi terveiről, és kész az együttműködésre.**⁵

Szovjet-Oroszország (1922 decemberétől Szovjetunió) – hasonlóan az I. világháború legfőbb vesztesének és felelősének tartott Németországhoz – **átmenetileg elszigetelődött a nemzetközi színtéren,** amely elszigetelődéséből Németország felé talált kiutat az 1922-es rapallói konferencián.

A nagyhatalmi rendszert átmenetileg a kis és közepes országok pluralizmusa váltotta fel. Danzig szabad várossal együtt összesen nyolc új állam keletkezett: Lengyelország, Csehszlovákia, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Litvánia, Lettország, Észtország, Finnország. Bizonyos értelemben új képződménynek tekinthető a szomszédai rovására gyarapodott Románia, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásával keletkezett Ausztria és Magyarország is.⁶

Az Egyesült Államok szenátusának kétharmados többséggel kellett volna megszavaznia a békeszerződéseket és a Népszövetség alapokmányát, ezt az arányt azonban Wilson elnök nem tudta elérni. A „csomag” elleni támadást a republikánus *Henry Cabot Lodge* szenátor vezette, aki minden áron meg akarta akadályozni az USA elkötelezését nemzetközi ügyekben. Az elnök a republikánus párt támogatása nélkül nem tudta elfogadni a békeszerződést, ugyanis az 1918. novemberi választásokon a demokrata párt kisebbségbe került a törvényhozásban. A *Cabot Lodge* vezette republikánusok készek lettek volna az alkudozásra, és jelezték Wilson elnöknek, hogy módosítások árán hajlandóak volnának megszavazni a törvényjavaslatot, azonban Wilson nem engedett, így **a republikánus többség megakadályozta a békeszerződés és az alapokmány aláírását, és az elnök által**

³ A brit pénzügyi politika megváltozása Magyarországot közvetlenül érintette, amely elsősorban Nagy-Britanniából számított tőkebefektetésre, és külpolitikájában is elsősorban Nagy-Britanniára igyekezett támaszkodni.

⁴ Ormos Mária-Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren* Osiris Kiadó Budapest, 2003. 288.o.

⁵ Diószegi István: *Diákkönyvtár történelemből* IKVA Kiadó 1996. 36-37.o.

⁶ Németh István: *Európa nemzetközi rendszere a két világháború között* In: Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet I. Európa* Osiris Kiadó Budapest, 2005. (43-72.o.) 46-47.o.

szorgalmazott aktív, alakító jellegű amerikai külpolitika helyett inkább a nemzetközi ügyektől való elzárkózást (izolacionizmus, izolációs külpolitika) választotta.

A két világháború közötti *izolacionizmust* azonban nem lehet teljes elzárkózásnak tekinteni, mert pl. az amerikai exportnak kb. a felét európai államok vásárolták meg, a szövetségesközi adósság pedig mintegy 11, 5 milliárd dollárra rúgott. Az USA tehát kivonult a hivatalos nemzetközi pozíciókból, de mindenütt jelen volt, ahol adósságokról, jóvátételekről, kölcsönökről esett szó (lásd Dawes-terv, Young-terv).

1921. november 12-én Washingtonban nyílt meg az első leszerelésinek nevezett konferencia, amely a flottaarányokat és a távol-keleti erőviszonyokat helyezte új alapokra, amely az európai államok hatalmának csökkenését jelezte. Öt állam: az USA, az Egyesült Királyság, Japán, Franciaország és Olaszország írta itt alá a flottaszerződést, amely megtiltotta a nagy hadihajók építését, és a flottarelációt úgy rendezte, hogy az USA-t és Egyesült Királyság-ot azonos nagyságú flottaépítésre hatalmazta fel. Az egyezmény az arányokat 5:5:3:1,75:1,75-ben írta le, az országok fenti sorrendjében. Így nem csak az amerikai egyenjogúságot ismertette el Egyesült Királysággal, de a világ harmadik tengeri nagyhatalmává Japánt avatta. A szerződés eredményeként megnőtt a két Európán kívüli hatalom, az USA és Japán befolyása a tengereken, és korlátozódott GB-é, amely soha többé nem lehetett már a „tengerek ura”.⁷

A nemzetközi kapcsolatok néhány új vonása

Ormos Mária alapján az alábbiakban foglalhatjuk össze az I. világháborút követő nemzetközi politika főbb jellemzőit:

- **A titkos diplomácia ugyan nem szűnt meg** - ahogy Wilson kívánta -, de néhány esetben nyilvános úton dőltek el a nemzetközi politikai kérdések:
  - néhány esetben alkalmazták a népszavazás elvét, ám népszavazás kiírására többnyire csak akkor került sor, amikor előrelátható volt, hogy annak eredménye harmonizál a nagyhatalmak elképzeléseivel (pl. Sopron, Klagenfurt);
  - elszaporodtak emellett a konferenciák egy-egy kérdés megtárgyalására és nyilvános egyeztetést biztosított az államok számára a Népszövetség is.
- **Megfigyelhető volt a nemzetközi politika perszonalizációja**, azaz a kormányfők, olykor külügyminiszterek szerepének megnövekedése (pl. *Gustav Stresemann*, *Aristide Briand*). E körülmény felértékelte egyrészt a személyes hatást, másrészt a személyes és olykor titkos megállapodásokat a külpolitikában. Titkos tárgyalások előzték meg pl. a rapallói szerződést 1922-ben Szovjet-Oroszország és Németország között.
- **A belpolitikai viszonyok korábban is befolyást gyakoroltak a külpolitikára, azonban ennek súlya és jelentősége megnőtt a háború után.** Az „utcai politizálás, a média, a propaganda jelentőségét mindenekelőtt az a tény növelte meg, hogy a választójog a háborút követő években vált általánossá Európa legtöbb országában. Óriási tömegek vonultak be a politikába, ami együtt járt azzal, hogy a politikának számításba kellett vennie a tömegek követelményeit, hangulatát, és ez nem hagyhatta érintetlenül a külpolitikát sem.
- **Új befolyásoló tényező jelent meg az országok egész sorában annak következményeként, hogy a háborúban első ízben alkalmaztak sorozott tömeghadserget, és így milliók tettek szert jártasságra a fegyverhasználatban,**

⁷ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 300-301.o.

illetve nagyon sokan tartottak meg fegyvert maguknak. A háború kialakította a hosszú ideig fegyverben álló katonák szolidaritását, ami a háború után különböző típusú bajtársi szövetségek, félkatonai szervezetek, kommandós alakulatok létrejöttéhez vezetett. Nem volt ritka, hogy ezek a csoportok politikai ambíciókat is tápláltak, és befolyást gyakoroltak a politikára. Különösen veszélyes helyzet alakulhatott ki olyan esetekben, midőn a békeszerződés az államot leszerelésre kötelezte, és így nagyszámú tiszt veszítette el létalapját. Ezeket az embereket Németországban, Ausztriában és Magyarországon stb. mindenütt ott találni a radikális jobboldali belpolitikai törekvések mögött.

- **A Párizs környéki békekonzferencia egy sor kérdést hagyott megoldatlanul maga után.** A „nagyok” a német békeszerződés aláírása után 1919 júliusában eltávoztak Párizsból. Ekkor még egyetlen további békeszerződést sem írtak alá, mi több, egyikük-másikuk még el sem készült teljesen. A konferencia ügyeit a Párizsban visszamaradt delegációk vették a kezükbe. Miniszterelnökként és delegációvezetőként már csak *Clemenceau* vett részt az értekezleten, angol partnere *Arthur James Balfour* külügyminiszter volt, az USA-t pedig *Frank Lyon Polk* képviselte a felső szinteken. Az amerikai delegáció alaposan megfogyatkozott, mivel számos tagja még májusban lemondott tisztségéről arra hivatkozva, hogy nem tud egyetérteni a konferencia által kidolgozott tervezetekkel. Nyitott kérdés maradt a lengyel-szovjet határ kérdése; a Törökországgal kötött szerződés megkérdőjeleződött, teljesen nyitott maradt a jóvátétel és a leszerelés ügye.⁸

Az 1920-as évek főbb nemzetközi politikai eseményei és kérdései

A szovjet határok kialakulása:

Mivel Szovjet-Oroszország a balti államok és Lengyelország önállóságának elvi elismerését követően sem hagyott fel a helyi bolsevik erők támogatásával, 1918-1919-ben a fegyveres konfliktusok folytatódtak a térségben. 1920. február 2-án Moszkva békét kötött Észtországgal, 1920. július 12-én Litvániával, augusztus 11-én pedig Lettországgal is. A szovjet vezetés békejavaslattal állt elő Lengyelország irányába is, azonban a tárgyalások csak a jegyzékváltásig jutottak, mert 1920. április 25-én a lengyel hadsereg támadást indított Szovjet-Oroszország ellen. Az oroszok ellentámadása azonban júliusban már Varsót fenyegette, amikor is Lengyelország segítséget kért a nyugati országoktól a kérdés rendezéséhez. A brit külügyminiszter, *George Curzon* ekkor leporolta a szovjet keleti határokról szóló, még a Párizs környéki béketárgyalásokon előterjesztett tervezetét, ám azt a szovjetek nem fogadták el. A Curzon-vonal majd csak a második világháborút követően kialakított szovjet-lengyel határhúzásnál érvényesült. A francia kormány tárgyalásokat kezdett a környező államokkal a lengyel hadsereg megsegítéséről, közöttük a magyar kormánnyal is, amely nyitottnak mutatkozott. A csehszlovák kormány ugyanakkor nemcsak a lengyel hadseregnek nyújtott segítségadást utasította el, hanem attól is elzárkózott, hogy a Varsónak szánt katonai szállítmányokat átengedje a területén. A csehszlovák kormány hozzáállását magyarázta a csehszlovák-lengyel rivalizálására vezethető vissza. Végül a lengyel hadsereg nem szorult számottevő katonai segítségre, mert a szovjet katonai hibák miatt, amit Sztálin a lengyelekkel harcoló *Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij* marsallnak tulajdonított, a lengyeleknek sikerült visszahívni a szovjet-orosz erőket, amelynek eredményeként 1921. március 12-én Rigában aláírták a békeszerződést, amely a Curzon-vonalnál jóval hátrányosabb határmegvonást eredményezett Szovjet-Oroszország számára.⁹

⁸ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 289-291.o.

⁹ Uo. 292-293.o.

A Népszövetség első intézkedései:

1920. november 15-én nyílt meg Genfben a Népszövetség első közgyűlése, amely felvette tagjai sorába Ausztriát és Bulgáriát (Magyarország ekkor még kísérletet sem tett a belépésre), valamint határozatot hozott az Állandó Nemzetközi Bíróság felállításáról Hága székhellyel. A Közgyűlés jóváhagyta a Németországtól és Törökországtól elvett gyarmatok mandátumos elosztását. Afrikában Franciaország és Anglia között megosztották Kamerunt és Togót, Ruanda-Urundi Belgiumé lett, Tanganikát Anglia kapta meg, a Dél-afrikai Unió pedig Namíbiára és Délnyugat-Afrikára szerzett mandátumot. A Közel-Keleten az angoloké lett Irak és Palesztina, a franciáké Szíria és Libanon. A Csendes-óceán északi felében Japán, déli felében Ausztrália szerzett mandátumokat, Új-Zéland pedig megkapta Nyugat-Szamoát. A mandátumok lejártának időpontjaként a Népszövetség 1947-et jelölte meg, és az igazgatás ellenőrzésére létrehozta saját szervezetét.

A Habsburg-restaurációra tett magyarországi kísérletek:

1921. március 26-án IV. Károly Magyarországra érkezett, és kísérletet tett a magyar trón visszaszerzésére, habár ezt a lépést sem Horthy kormányzó, sem Teleki Pál miniszterelnök nem támogatta, és próbálták elérni, hogy Károly minél hamarabb visszatérjen emigrációja színhelyére, Svájcba. Károly visszatérését nemcsak a magyar politikai vezetés, de a környező országok kormányai sem nézték jó szemel. **Eduárd Benes csehszlovák külügyminiszter ultimátumot intézett, amely katonai megszállással fenyegetőzött, amennyiben Károly haladéktalanul nem távozik. Benes az ultimátumot elküldte Rómába, Belgrádba és Bukarestbe egy esetleges közös fellépés előkészítése érdekében, és habár egyik megkeresett állam sem fogadta kitörő lelkesedéssel a beavatkozás lehetőségét, az ultimátummal való csehszlovák fenyegetés komoly aggodalmat keltett a magyar politikai vezetésben. Az ultimátumot végül nem adták át. Fontos kiemelni, hogy a diplomáciai iratok tanúsága szerint Károly első kísérlete a magyar trón visszaszerzésére francia támogatást - nevezetesen **Aristide Briand** miniszterelnök és külügyminiszter támogatását - élvezhetett. A francia feltételezés az lehetett, hogy amennyiben sikerül először a magyar trón visszaszerzésével Ausztria-Magyarország helyreállítását elérnie, akkor az Anschluss veszélye tartósan elhárul.**

Károly második visszatérési kísérletét már nemzetközi támogatók nélkül hajtotta végre 1921. október 21-én, amikor is repülővel érkezett Magyarországra és a Nyugat-Magyarországon állomásozó katonai egységek élén elindult Budapest ellen. A kormány erőinek a fővárostól néhány kilométerre sikerült megállítania a királyi csapatokat (budaörsi csata), és fegyverletételre kényszerítenie. A királyt internálták, majd átadták az antantnak, amely döntése értelmében **I. Károly és családja Madeirára száműzték, ahol Károly hamarosan meg is halt.¹⁰**

A Paléologue-kísérlet és a francia külpolitikai irányváltásai Közép-Kelet-Európában: A Maurice Paléologue francia külügyminiszter lengyel-magyar-román blokkot akart létrehozni Közép-Kelet-Európában, olyan szövetséget keresve Franciaország keleti politikájához, amelynek tagjai szilárdabb állami hagyományokkal rendelkeztek és megbízhatóan szovjetellenesek voltak. Magyarország esetében a külügyminiszter közvetített a francia nagytőke befektetései (pl. a MÁV felvásárlása, Csepelen szabadkikötő építése) realizálásában, valamint felajánlotta a trianoni békeszerződésben elkövetett igazságtalanságok enyhítése érdekében a közvetítést Csehszlovákia és Magyarország között.

¹⁰ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 297-298.o.

Párizs lépéseit Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság kormányai rendkívül veszedelmesnek találták, úgyhogy a két kormány 1920. augusztus 14-én szerződést írt alá, kijelentve, hogy együttesen lépnek fel minden magyar revíziós kísérlet és a Habsburg-ház bármely tagjának restaurációs törekvése ellen.

Ahogy arra *Ormos Mária* is felhívja a figyelmet, hogy a hosszú ideig és széles körben hangoztatott tétel, miszerint a kisantant létrehozását a francia kormány kezdeményezte, nem igaz, sőt kezdetben nem is támogatta azt. A kisantant éppen a francia keleti politika ellensúlyozása érdekében, és elsősorban olasz támogatással kezdte meg működését. A szövetség kiteljesedésére pedig I. Károly – francia háttértámogatást élvező – első visszatérési kísérletét követően került sor 1921 áprilisában és júniusában. **Franciaország csak 1924-től kezdi elkötelezni magát a kisantant irányába.**¹¹

A kisantant:

A Csehszlovákia, Románia és Szerb-Horvát-Szlovén Királyság által kötött szerződések¹²eredményeképpen létrejött szövetséget a status quo legfőbb örének tekintették a dunai-balkáni övezetben, a valóságban azonban kezdettől fogva csak nagyon hiányosan töltötte be e szerepet. **Az egyik elhárítandó veszély a magyar revizionizmus volt,** bár a szövetség valamennyi tagja jól tudta, hogy a 35 ezer főben maximalizált, de valójában 25 ezres létszám körüli magyar hadsereg egyikükkel sem tudná felvenni a küzdelmet, nemhogy hármójukkal. **A másik elhárítandó nagy veszélyt a Habsburg királyi ház esetleges restaurációjában jelölte meg.** Ennek a realitása azonban 1921 után nagyon csekély volt, mert a trónörökösnek számításba jövő Ottó főherceg még kisgyermek volt.

A német jóvátétel ügye 1921-ben: 1921. április 27-én a Jóvátételi Bizottság 132 milliárd aranymárkában határozta meg a Németország által fizetendő jóvátétel összegét, amit 37 év alatt kellett teljesíteni. Emellett a győztes hatalmak – Franciaország vezetésével – ultimátumban követelték a leszerelés haladéktalan végrehajtását, és a háborús bűnösök felelősségre vonását is. Az ultimátum elutasítása esetére kilátásba helyezték a Ruhr-vidék megszállását. Az ultimátumot a német törvényhozás elfogadta.¹³

A genovai konferencia és a rapallói egyezmény:

1922. április 10-én Genovában nyílt meg az a nemzetközi gazdasági konferencia, amire Németországot, Magyarországot, Ausztriát, Bulgáriát és a szovjeteket is meghívták. A téma a jóvátétel csökkentése, Szovjet-Oroszország esetén a cári adósságok kérdése, illetve a nemzetközi kereskedelem helyreállítása volt. A konferenciát az antanthatalmak, elsősorban Franciaország arra kívánták felhasználni, hogy a szovjet kormányt a cári tartozások elismerésére és az államosított külföldi tulajdonok visszaadásra vagy kártalanítására bírják. Azonban a veszteseket nem kezelték egyenlő félként, távol tartották delegációikat a bizottsági munkáktól, figyelmen kívül hagyták kéréseiket. Így aztán a meghívott, de másodrendűként félként kezelt német külügyminiszter, *Walter Rathenau* és a szovjet külügyi népbiztos, *Georgij Csicserin* nagyon hamar egymásra találtak a Genova melletti Rapallóban.

Rathenau és Csicserin előzetes titkos tanácskozást követően 1922. április 16-án írták alá a rapallói szerződést. Tartalmát tekintve a szerződésben a német és a szovjet kormány kölcsönösen lemondott a háborús kiadások és a háborús károk megtérítéséről. A német

¹¹ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 294-295.o.

¹² 1920. augusztus 14. csehszlovák – szerb-horvát-szlovén szövetségi szerződés; 1921. április 23. román – csehszlovák szövetségi szerződés; 1921. június 7. román – szerb-horvát-szlovén szövetségi szerződés.

¹³ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 296-297.o.

kormány továbbá lemondott a Szovjet-Oroszországban államosított német tulajdonokra vonatkozó igényekről. A két ország között helyreállították a diplomáciai és konzuli kapcsolatot. A kiépítendő gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok tekintetében pedig kimondták a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazását. A rapallói szerződésben a két ország az egyenjogúság elve alapján rendezte a gazdasági és diplomáciai kapcsolatait, és kitört a korábbi nemzetközi elszigeteltségtől. A nyugat-európai országok közül így Németország ismerte el elsőként Szovjet-Oroszországot. A rapallói szerződés hatalmas felháborodást keltett, a konferenciát megszakították, és megerősödtek az intranzingens áramlatok, amelyek képviselői semmilyen megegyezésre nem voltak hajlandók sem a vesztes országokkal, sem a szovjetekkel.

A „Ruhr-kaland”:

Poincaré francia miniszterelnök már 1922-ben elszánta magát rá, hogy a legkisebb német jóvátételi mulasztás esetén szankciókat alkalmaz. Amikor a német kormány nem szállított le egy rakomány telefonpóznát határidőre, a jóvátételi bizottság 1922. december 26-án a további mulasztások esetére a Ruhr-vidék belga-francia megszállását irányozta elő. **1923. január 9-én a jóvátételi bizottság megállapította, hogy Németország jelentős mennyiségű szénrel tartozik, aminek következtében létrejött a jogalap a Ruhr-vidéki bevonulásra, amely január 11-én meg is történt.** Nem egyszerűen büntető rendszabályról volt szó, hanem arról, hogy Franciaország tartósan kézbe akarta kaparintani a német szénvagyonot. E célból azonnal vámhatárt létesítettek a meg nem szállt Németország felé, hogy megakadályozzák a szén távozását abba az irányba. **Válaszul a német birodalmi kancellár, Wilhelm Cuno azonnal meghirdette a parlamentben a passzív ellenállást, azaz a szenet nemcsak nem szállították ki Franciaországba, hanem ki sem termelték, gyakorlatilag megszűnt a Ruhr-vidéki bányákban a munka.** A franciák tömeges letartóztatásokkal válaszoltak. Esetenként véres összetűzésekre is sor került a sztrájkolók, az őket támogató lakosság és a megszállók között.¹⁴ Mivel a francia kormány lépését sem az Egyesült Királyság, sem az USA nem nézte jó szemmel, már 1923 nyarán tudni lehetett a Ruhr-kalandnak két vesztese lesz: a német kormány mellett a francia is. **Augusztus 12-én Cuno lemondott, utóda Gustav Stresemann pedig felhívással fordult a német néphez, hogy bel- és gazdaságpolitikai okokból szüntesse be a passzív ellenállást. A Ruhr-vidék megszállása ugyanis Németországban belpolitikai veszélyeket is eredményezett: megmozdult a Fekete Reichswehr (kb. 20 ezer főnyi titkos katonai szervezet), hogy monarchista puccsot hajtson végre, több tartományban szélsőbaloldali forradalmi megmozdulásokra került sor, november 8-án az Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) próbálta megragadni Adolf Hitler Münchenben a hatalmat.**

A Ruhr-konfliktust végül a brit miniszterelnök, **Stanley Baldwin** elnöklete alatt tartott londoni jóvátételi konferencia zárta le 1923 novemberében.¹⁵

A Dawes-terv: A Ruhr-kaland világossá tette, a német jóvátétel kérdése nem megoldható a franciák által preferált erőpolitikával. A jóvátételek szabályozásában és a Ruhr-konfliktus felszámolásában a németek Nagy-Britanniától és különösen az Egyesült Államoktól kaptak segítséget, mivel azok érdekeltek voltak az európai adósságszolgáltatás tisztázásában és a világgazdaság stabilizálásában.¹⁶ A német pénzügyekkel foglalkozó nemzetközi szakértő bizottság 1924. január 14-én kezdte el munkáját egy amerikai

¹⁴ 1923. május 31-én például a Krupp-művekben az összecsapásnak 13 halálos áldozata volt.

¹⁵ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 308-310.o.

¹⁶ Németh István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933) Grotius E-könyvtár /57 2013. http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf (2020.08.31.)

pénzügyi szakember, *Charles Gates Dawes* elnöklete alatt, és jelentését, amely később a Dawes-terv nevet kapta, április 9-én terjesztette elő. Az előterjesztés lényege - amely a „*Buisness, not politics*” mottó alatt készült- lényege abban állt, hogy az USA kinnlevőségeihez csak akkor juthat hozzá, ha Németország pénzügye és gazdasága rendbe jön annyira, hogy teljesíteni tudja jóvátételi kötelezettségeit (hiszen a franciák és britek a Németországtól kapott jóvátételből teljesítették az USA felé fennálló tartozásaikat). Azt javasolta tehát, hogy a büntetőintézkedések helyett inkább állítsák helyre a német gazdaságot. A bizottság megjelölte a jóvátétel fizetésére szolgáló forrásokat és 1928-tól évi 2,5 milliárd aranymárkában jelölte meg a jóvátétel összegét. Azonban nem tartalmazta a jóvátétel teljes összegét. Egy második szakértői bizottság, amelyet *Mac Kenna* angol bankár elnökölt, 800 millió márkás nemzetközi kölcsön nyújtását javasolta Németországnak a gazdaság talpra állítására.¹⁷

A locarnói szerződések:

A Dawes-terv eredményeként megenyhült nemzetközi légkört *Stresemann* próbálta kihasználni, így 1925. február 9-én azzal az ajánlattal állt elő, hogy Németország nyugati határaival kapcsolatban létesítsenek egy ún. „biztonsági paktumot”. 1925. október 5. és 16. között a svájci Locarnóban ülésezett az a konferencia, amelynek feladata a német javaslaton alapuló garanciarendszer kidolgozása volt. Németország és Franciaország képviselőin túl részt vettek a konferencia munkájában a britek, olaszok, belgák, lengyelek, csehszlovákok is. A konferencia eredményeként több szerződés született:

- kölcsönös garanciális szerződés Németország nyugati határai viszonylatában Németország, Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország között, amely garantálta Németország és Belgium, valamint Németország és Franciaország közötti határok sérthetetlenségét, és az ezen alapuló status quo-t. Németország és Belgium, illetve Németország és Franciaország kölcsönösen kötelezik magukat, hogy egymás ellen nem indítanak háborút egymás ellen (kivétel pl. a jogos önvédelmet). Olaszország és Nagy-Britannia vállal kezességet az egyezmény betartásáért.
- választott bírósági egyezmény Németország és Franciaország között, amelyben kötelezték magukat, hogy a szerződésben meghatározott békés úton rendezik vitás kérdéseiket.
- választott bírósági egyezmény Németország és Belgium között
- választott bírósági egyezmény Németország és Lengyelország között
- választott bírósági egyezmény Németország és Csehszlovákia között.

Franciaország a locarnói biztonsági paktum megkötésével csak részleges eredményt könyvelhetett el, mert a szerződés csak Németország nyugati határait garantálta, a keleti határokat nem. *Stresemann* megtagadta, hogy Lengyelországgal és Csehszlovákiával garanciális szerződéseket kössön, velük csupán választott bírósági egyezményeket írt alá a vitás kérdések békés rendezésére vonatkozóan. Ezeket a szerződéseket sem helyezték azonban az öt nyugati nagyhatalom garanciája alá, ahogy a német-francia és a német-belga választott bírósági szerződéseket. Franciaország keleti szövetségesei megnyugtatóra ugyancsak Locarnóban Lengyelországgal és Csehszlovákiával kétoldalú garanciális szerződéseket kötött, ezek azonban nem tartoztak a locarnói konferencia záró jegyzőkönyvében felsorolt okmányok közé.

¹⁷ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 311.o.

A locarnói konferencia hamar meghozta a várva-várt kitörést a nemzetközi elszigeteltségből Németország számára, 1926. szeptember 8-án felvették a Nemzetek Szövetségébe, és mint nagyhatalom a Biztonsági Tanács állandó tagja lett. 1926. december 12-én a győztes államok határozatot hoztak Németország katonai ellenőrzésének megszüntetéséről. A francia-német gazdasági közeledés jegyében a francia és a német monopóliumok 1926. szeptember 30-án megkötötték az ún. acélegyezményt, majd november 6-án a vasegyezményt, a két ország vas- és acéliparának kartell-megállapodását, Nagy-Britannia kizárásával. A Rajna-vidék kiürítését a brit csapatok 1926 novemberében, a francia csapatok 1930 júniusában fejezték be, tehát a versailles-i békeszerződésben meghatározott 15 évnél korábban.¹⁸

A Kellogg-Briand-paktum:

Aristide Briand francia külügyminiszter 1927. június 20-án javaslatot tett az USA-nak, hogy a két állam kössön egymással örök barátsági szerződést. *Frank Billings Kellogg* amerikai külügyminiszter december 28-án kelt válaszában viszont azt javasolta, hogy a francia-amerikai szerződés helyett nyerjék meg az összes ország hozzájárulását is egy olyan általános nyilatkozathoz. Amely elveti a háborút mint a nemzetközi politika eszközét. **A Kellogg-Briand-paktum ünnepélyes aláírására 1928. augusztus 27-én került sor.** A szerződést ekkor 15 állam írta alá, de 1929 végéig összesen 59 állam csatlakozott az egyezményhez (ekkor a világ független államainak száma 63 volt!).

A paktum igen szűkszavú, mindössze három cikkből áll. Az egyezményt aláírók lemondtak a háborúról mint a nemzetközi viszályok rendezési módjáról. Kötelezettséget vállaltak arra, hogy a köztük felmerülő vitás kérdéseket békés úton rendezik. Fontos azonban megjegyezni, hogy nem helyezett törvényen kívül minden háborút, amennyiben elismerte az önvédelem jogát. Az aláíró államok illetékessége alá tartozott, hogy meghatározzák, milyen körülmények között folyomodnak önvédelmi háborúhoz, így minden agresszív állam védelmi háborúnak minősíthette offenzív háborúját is. Ezt segítette az a körülmény is, hogy **a szerződés nem határozta meg az agresszió fogalmát sem.** A paktum hiányosságának minősül továbbá az is, hogy **nem határozta meg a viták békés rendezésére vonatkozó eljárást sem.**¹⁹

A Young-terv: A Népszövetség Tanácsa 1928 szeptemberében a német jóvátétel felülvizsgálatáról határozott. A jóvátétel felülvizsgálata céljából ült össze az a szakértői bizottság, amelynek elnöke *Owen D. Young* amerikai gazdasági szakértő volt. **A bizottság tevékenysége eredményeként 1929. június 7-én megszületett a jóvátétel véglegesnek szánt rendezési terve.** A Young-terv a német jóvátétel teljes összegét 34,5 milliárd márkában állapította meg, amit 59 év alatt, azaz 1988-ig kellett volna kifizetni. Az évi járandóság az első 37 évben 1,7 milliárdról szakaszosan 2,1 milliárdra emelkedett, amiből 600 millió volt elodázhatatlanul teljesítendő, amiért a német állam viselt teljes felelősséget. **A tervezet továbbá javasolta a jóvátételi bizottság és minden külső ellenőrzés megszüntetését Németországban.**²⁰

¹⁸ Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945 Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Gondolat Könyvkiadó Budapest, 1983. 233-235.o.

¹⁹ Uo. 280-281.o.

²⁰ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 317.o.

